

ANONYMUS:
A MAGYAROK CSELEKEDETEI
(GESTA HUNGARORUM)
(RÉSZLETEK)
(12. SZÁZAD VÉGE)

(14.) ÁRPÁD FEJEDELEM

Az Úr megtestesülésének 903. évében¹ Árpád fejedelem szétküldte csapatait a Tisza és Bodrog közötti területre, egészen Ugocsáig² s azt minden lakosával együtt elfoglalta. Ostrom alá vette Borsova várát³ s harmadnapra harcban bevette, falait lerontatta s parancsára Salán fejedelem ott talált vitézeit lánkra verve Ung várába vezették. S miközben a fejedelem és övéi több napig ott maradtak, látván a vidék termékenységet és vadban való bőséget, a Tisza és Bodrog folyók halban való gazdagságát, e területet elmondhatatlanul megszerették. Végül pedig Salán fejedelem, miután menekülő híveitől értesült a történekről, nem mert ellenállni,⁴ hanem útnak indított követei által a bolgárok módjára⁵ fenyegetődzött. Árpádot csúfolódásképpen Hungvária fejedelmének, övéit gúnyolódva hungváriaknak szólította, és felette elcsodálkozott azon, hogy vajon kik lehetnek és honnan jöhetnek,⁶ hogy ilyen dolgokat merészelték véghezvinni. Meghagyta, hogy tegyék jóvá elkövetett gáztetteiket, a Bodrog folyót pedig semmiképpen se merészeljék átlépni, ha nem akarják, hogy a görögök és bolgárok segítségével elégtételt vegyen gazságaikért, s épp hogy hírmondójukat hagyja futni, hogy az hazatérvén beszámolhasson az őt ért

¹ (100) Az évszám forrása bizonytalan.

² (101) 1200 körül erdőispánság, területe ma Ukrajnához és Romániához tartozik. A szerző az ország peremterületeit kevésbé ismerte, arra – Benkő Loránd megfigyelése szerint – a „versus”, „usque” kifejezéssel küldi a vitézeket. Ebből a pl. 17. és a 47. fejezetekben azonosítási problémák is fakadnak. (KMTL, 696. p.; Benkő L.: *Név és történelem...*, 97. p.)

³ (102) Ma Borzsava (Ukrajna), földvára Mezővári határában áll (Vari, Ukrajna). Kezdetben határispánság, majd Bereg megye része. (KMTL, 121–122. p.)

⁴ (103) Nem mert ellenállni: biblikus kifejezés.

⁵ (104) A „dölyfös, kevély bolgárok” mint irodalmi toposz ismert volt a korabeli bizánciak körében is, ld. még a 38. fejezetben is. (Eckhardt S.: *Anonymus dölyfös...*)

⁶ (105) Átvétel Dares Phrygius művéből.

szerencséről. Eközben Salán fejedelem követei Zemplén várához igyekeztek, s átkelvén a Bodrog folyón, másnap érkeztek meg Árpád fejedelemhez. Harmadnap üdvözölték Árpád fejedelmet uruk szavaival és átadták neki üzenetét. Árpád fejedelem pedig végighallgatván a dölyfös Salán fejedelem követeit, válaszában a gögöt félretéve szerényen szólott: „Ősöm, a hatalmas Attila király birtokolta a Duna és Tisza közötti földet, le egészen a bolgár határig, azt, amelyet most a ti fejedelmek bír. Én azonban – nem mintha félnék a görögöktől és bolgároktól vagy nem tudnék szembeszállni velük, hanem a ti Salán fejedelmek iránti barátságtól vezérelve – a jussomból csak egy parányit kérek tőle vissza a barmaim számára. Tudniillik a Sajó folyóig terjedő földet, s ráadásként arra kérem fejedelmeket, hogy saját kegyéből juttasson nekem két teli korsót a Duna vizéből, és egy zsáknyi füvet az alpári homokból,⁷ hogy kipróbálhassam, vajon édesebb-e az alpári homok füve a szkítiainál vagy a Dentümogyerénél, s vajon jobb-e a Duna vize a Thanays⁸ vizénél.” És ezeket megüzenvén neki, a követeket különféle ajándékokkal halmozta el, s jóindulatukat megszerezvén hazaküldte őket. Ekkor Árpád fejedelem⁹ tanácsot tartott s ő is követeket menesztett Salán fejedelemhez. A fejedelemszonynak tizenkét fehér lovat, tizenkét tevét, tizenkét kun fiúgyermeket, a fejedelemnek pedig tizenkét rátermett orosz leányt,¹⁰ tizenkét hermelin- és cobolyprémet és tizenkét arannyal díszített köntöst küldött. Követségbe pedig az előkelő személyek közül Ete apja Óndot, másodikként Alaptolma apja Ketelt, harmadikként egy bizonyos Tarcál¹¹ nevű derék vitézt küldték. Ez utóbbit azért, hogy kémlelje ki a föld alkalmasságát és mihamarább visszatérve jelentést tegyen urának, Árpád fejedelemnek.

⁷ (106) A Bár-Kalán nem birtoka, ma Tiszaalpár Bács-Kiskun megyében. (Győrffy Gy.: Krónikáink..., 111. p.)

⁸ (107) A Don folyó.

⁹ (108) Az ajándékozás leírása a Nagy Sándor-történet alapján, onnan való a fehér ló említése is. Anonymus ez alapján nem látszik ismerni a későbbi magyar krónikákban megörökített fehér ló mondát. A tréfás országszerzés irodalmi hagyományába (Jordanes, Widukind stb.) a történet jól beilleszthető. (Hofer T.: *A birtokba iktatás...*)

¹⁰ (109) Orosz leányt: szójáték a nyugat-európai szépirodalomban fejedelmi ajándékozások során gyakran említett oroszlánokkal. (Győry J.: *Gesta regum...*, 85. p.)

¹¹ (110) Borsod-Abauj-Zemplén megyei hegy- és falunévből képzett fiktív személy.

(16.) TARCAL HEGYE

Akkor Ónd, Ketel és Tarcal keresztülhaladtak egy Bodrog folyó melletti erdőn, leggyorsabb lovaikon nyargalva, mintha csak versenydíjért küzdenének,¹² s felértek egy magas hegy csúcsára. A derék Tarcal vitéz társait megelőzve, elsőként jutott fel a hegy tetejére, ezért e hegyet attól a naptól fogva mind a mai napig Tarcal hegyének¹³ hívják. Mindhárman szétekintettek a hegy tetejéről, ameddig csak a szem ellát, s a környező földet elmondhatatlanul megszerették. Ott pogány szokás szerint leöltek egy kövér lovat és nagy áldomást¹⁴ tartottak. Mivel merész férfiú és jó fegyverforgató volt, társai megengedték Tarcalnak, hogy vitézeivel visszatérjen Árpád fejedelemhez és jelentést tegyen neki e föld alkalmasságáról. Így is történt. Ónd pedig Ketellel Tarcal hegyéről gyors vágatában elindulva harmadnapra a Tisza menti Alpár várában talált rá Salán fejedelemre, akit Árpád nevében üdvözöltek. Az udvarába való érkezésüket követő napon nyújtották át neki a magukkal hozott ajándékokat és adták elő Árpád fejedelem üzenetét. Salán fejedelem megpillantván az ajándékokat s meghallgatván mind saját, mind Árpád követeit, a szokottnál is vidámabb lett. Árpád fejedelem követeit barátságosan fogadta, mindenféle ajándékokkal halmozta el őket, és ráadásul Árpád követeléseit is teljesítette. A tizedik nap Ónd és Ketel, megkapván Salán fejedelemtől az engedélyt, hazaindult. Salán fejedelem különféle ajándékokat küldött velük Árpád fejedelemnek, s mintegy tréfából két teli korsót a Duna vizével, valamint egy zsáknyit az alpári homok nemesebb füveiből, ráadásul pedig neki adta a Sajóig terjedő földet lakosaival együtt. Akkor Ónd és Ketel Salán fejedelem követeivel együtt hamarjában Árpád fejedelemhez érkezett, bemutatták a küldött ajándékokat és elmondták, hogy a földet minden lakosával együtt Árpád fejedelem nyerte el. Erre nagy vigasság támadt Árpád fejedelem udvarában és három álló napon át lakomáztak. És miután megerősítették a békét, Salán fejedelem bőven megajándékozott követeit a béke hírnökeiként bocsátották útjukra.

¹² (121) Versenydíjért küzdenének: biblikus, 1Kor 9,24.

¹³ (122) Ma Tokaji hegy (515 m).

¹⁴ (123) A szövegben „aldamas”.

(38.) A GÖRÖGÖK ÉS BOLGÁROK SEREGE

Mivel Salán fejedelem megtapasztalta a magyarok hatalmát és hőstetteit, attól félt, hogy haragra gerjedve egyszer még kiűzik országából. Miután tanácsot tartott övéivel, elküldte követeit a görögök császárához és a bolgárok fejedelméhez, hogy segítséget kérjen a magyarok fejedelme, Árpád elleni küzdelemhez. A görögök császára és a bolgárok fejedelme nagy sereget küldött Salán fejedelemhez. A sereg Salán fejedelemmel egy Titel nevű helyen találkozott, ami nagy örömet váltott ki a fejedelmi udvarban. Másnap Salán fejedelem és előkelői tanácsot tartván követeket menesztettek Árpád fejedelemhez, hogy felszólítsák: hagyja el földjüket és készülődjön a szülőföldjére való visszatérésre. Miután a követek megérkeztek Árpád fejedelemhez és átadták Salán fejedelem üzenetét, Árpád előkelőivel megneheztelt, s a következőt üzenté vissza Salán fejedelemnek: „A földet, amely a Duna és Tisza között fekszik, a Duna vizét, amely Regensburg¹⁵ felől Görögországba folyik, akkor vásároltuk meg pénzünkön, amikor frissen érkezvén elküldtünk Salánnak az árukért tizenkét fehér lovat és így tovább, mint fentebb elmondottuk. Ő maga küldött el nekünk, földjének kiválóságát dicsérve, egy zsáknnyit az alpári homok fűvéből és két kancsónyi Duna-vizet. Ezért megparancsoljuk uratoknak, Salán fejedelemnek, hogy földünket elhagyva gyors vágóban távozzon a bolgárok földjére, ahonnét Salán őse a mi őszünk, Attila király halála után megindult. Ha pedig nem tenne így, számoljon azzal, hogy a legrövidebb időn belül hadra kelünk ellene.” A követek ezt végighallgatván és útra bocsátatván, gyászos arccal igyekeztek vissza Salán fejedelemhez. Árpád fejedelem és övéi pedig a Zagyva folyótól keltek útra és a Tetétlen halmától¹⁶ egészen a Tiszáig terjedő területen táboroztak le, majd a Tisza partját követve az alpári homokvidékre érkeztek.

¹⁵ (208) Duna menti város Bajorországban. A Duna mentén nyugatra az első jelentős város, említése jelzi, hogy a mű megírásakor Bécs még jelentéktelen település.

¹⁶ (209) Jelentéktelen magasságú halom lehetett Szolnok közelében, ma Körösetétlen. Anonymus azonban a 'hegy, halom, magaslat' szóra mindíg a „mons” 'hegy' jelentésű latin szót használja.